

2. Барсов Ю.А. Вокально-исполнительские и педагогические принципы М.И.Глинки.- Л.,1968.
3. Варламов А. А. Полная школа пения. В 3-х ч. / А. Варламов. М., 1953.
4. Глинка М.И. Литературное наследие. Т. 1. Автобиографические и творческие материалы / М. Глинка. М., 1957.
5. Гнидь Б.П. Історія вокального мистецтва / Б.П.Гнидь.-К.:НМАУ, 1997.-320с.
6. Дилецкий Н. Идея грамматики Мусикийской/Публ.,перевод, исследование и комментарий В.Протопопова.М.,1979/Памятники русского музыкального искусства.-т.7.
7. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики .- М., 1968.
8. Євтушенко Д.І., Михайлов –Сидоров М.І.Питання вокальної педагогіки. Історія, теорія, практика.- Держ. Вид. «Мистецтво».-К.,1963.-340 с.
9. Зданович А.П. Некоторые вопросы вокальной методики.-М.,1965.
10. Яковлева А. Русская вокальная школа. Исторический очерк развития от истоков до середины XIX столетия: Учебное пособие к лекционному курсу «История вокального искусства».- М., 2000.

УДК371.134:792.8

Куценко С.В.

ЗНАЧЕННЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ

В статье исследуется значение самоактуализации будущего педагога-хореографа в процессе формирования творческого потенциала личности, который рассматривается как фундаментальное условие повышения качества учебно-воспитательной работы современной профессиональной школы.

Ключевые слова: *потребность, творческий потенциал, самоактуализация, народно-сценический танец, будущий учитель хореографии.*

The article discusses the importance of self-actualization of future teacher of choreography in the process of formation of creative potential, which is considered as a fundamental condition for increasing the quality of educational work of the modern professional school.

Keywords: *need, creative potential, self-actualization, folk-stage dance, the future teacher of choreography.*

Запорукою процесу реформування мистецької та педагогічної освіти в Україні є вимога об'єктивного вирішення цілого комплексу проблем, пов'язаних з підвищенням якості та ефективності освітнього процесу у ВНЗ. Однією із таких вимог, на нашу думку, є формування творчого начала майбутнього вчителя, в результаті – творчого потенціалу, засобами художньо-естетичного розвитку підростаючого покоління нації нашої держави через мистецтво, адже розвиток творчого потенціалу особистості вчителя – це

фундаментальна умова підвищення якості навчально-виховної роботи сучасної загальноосвітньої та професійної школи [5, с. 21].

Народна танцювальна культура є особливою художньо-комунікативною, освітньою системою, і, як показує багатовіковий педагогічний досвід, є дієвим засобом збагачення духовного досвіду особистості, відображаючи століттями сформовані уявлення людини про всесвіт, красу і гармонійність самої людини. Проте її роль у збагаченні та формуванні творчого потенціалу особистості вивчена недостатньо.

Оскільки вищою формою навчально-пізнавальної діяльності вважається творча діяльність, то вивчення народно-сценічного танцю майбутніми учителями хореографії розглядаємо як невід'ємну складову професійної підготовки в процесі формування творчого потенціалу особистості студента-хореографа, адже одним з пріоритетних завдань національної системи освіти виділяється прилучення до досягнень національної культури, вивчення історії, звичаїв і традицій народу.

Творчий потенціал викладача виступає багатокomпонентним і багатофакторним явищем, що характеризується сплавом знань і умінь, особистісних і професійних якостей та здібностей викладача, направлених на створення нового в педагогічній практиці та зумовлює можливості майбутнього фахівця до творчої діяльності.

На нашу думку, творчо працюючий педагог – це викладач, якому властива творча самостійність, уміння передбачати і прогнозувати розвиток педагогічного процесу, результатом діяльності якого є якість, новизна, оригінальність та унікальність.

Проблемі підготовки педагогічних працівників, розвитку їх творчих здібностей та творчого потенціалу присвячено багато психолого-педагогічних наукових досліджень, а саме: вивченню творчої особистості, її потенційних можливостей та здібностей (Б. Ананьєв, В. Андреев, Д. Богоявленська, Н. Кузьміна, М. Лазарєв, В. Моляко, М. Поташник, Н. Посталюк, Е. Яковлева); розвитку творчих здібностей майбутнього педагога (О. Євдокімова, Є. Калугіна, Г. Панченко, Л. Покровщук, А. Рузаєв та ін.); психолого-педагогічним аспектам формування творчого потенціалу майбутнього фахівця (В. Вербець, І. Драч, О. Жура, О. Овакімян, С. Олійник, О. Чаплигін, Р. Серьожнікова, Н. Устинова, С. Хмельковська, та ін.); формуванню творчого потенціалу майбутнього педагога в процесі вивчення мистецьких дисциплін (В. Воєводін, Г. Гладишев, В. Орлов, В. Лихвар, О. Музика та ін.).

Можливості для виховання людини в сучасному суспільстві, по суті, безмежні [14, с.507], але ми переконані, що саме можливості народної хореографічної культури можуть зробити істотний вплив на повноцінне формування творчого потенціалу студента-хореографав умовах навчання у ВНЗ.

Мистецтво народно-сценічного танцю, стимулюючи в особистості творче начало, розвиваючи естетичні, художні, психічні якості, формуючи здібності і духовні потреби людини відповідно до соціальних вимог, набуває особливої ролі в процесі гармонійного, творчого розвитку.

На нашу думку, формування творчого потенціалу – це цілеспрямований процес кількісних і якісних змін особистісних характеристик індивіда, формування творчої активності та мотивації, оволодіння прийомами творчої діяльності та її різнобічний вплив на розвиток та зростання всіх його сутнісних сил.

Народно-сценічний танець є ефективним засобом формування творчого потенціалу. Адже значення танцю виявляється у його можливості формувати емоційність, чутливість, позитивне ставлення до навколишнього світу, приносити естетичну насолоду, виховувати естетичні смаки, задовольняти естетичні потреби. Ми схилиємося до думки В. Сухомлинського, що саме творча діяльність стає для людини потребою, задоволення якої приносить найвищу насолоду [15, с. 256].

Досліджуючи проблеми теорії творчості, А. Шумілін писав, що діяльність людини здійснюється заради задоволення своїх потреб. Потреби є найважливішою і вихідною умовою людської діяльності. Вважав потребу – першою ланкою в будь-якому циклі діяльності [16, с. 28].

Г. Ващенко зазначає, зміст діяльності людини різноманітний і залежить від її потреб та прагнень, що обумовлюються віком та статтю людини, культурним рівнем людини та соціальним становищем [3, с. 41].

Згідно з концепцією доктора психологічних наук, професора Л. Божович, потреби лежать в основі всіх інших збудників поведінки, в тому числі і найвищих, характерних тільки для людини. Мотиви представляють собою особливий рід збудників людської поведінки. В якості мотиву можуть виступати предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття і переживання. Словом, все те, в чому знайшла своє втілення потреба.

Потреба безпосередньо спонукає індивіда до активності, спрямованої на задоволення цієї потреби. Вона, таким чином, є внутрішнім стимулом його поведінки і діяльності. Спочатку потреба викликає ненаправлену активність індивіда, пов'язану з неусвідомленим пошуком свого задоволення, коли ж предмет знайдений, активність індивіда набуває цілеспрямованого характеру [2, с. 169-170].

А. Леонт'єв наголошує, що потреба – це завжди потреба в чомусь, що на психологічному рівні потреби опосередковані психічним відображенням, і причому подвійно. Справа в тому, зазначає автор, до свого першого задоволення потреба «не знає» свого предмета, він ще повинен бути виявлений. Тільки в результаті такого виявлення потреба здобуває свою предметність, а сприйманий (представляючий, мислимий) предмет – свою пробуджуючу і направляючу діяльність функції, тобто стає мотивом [6, с. 464-465].

Потреби є джерелами активності особи, вони відбивають її стан [4, с. 51].

Потреба – це стан особистості, який здійснює регулювання поведінки, визначається спрямованістю мислення і волі людини. Вона обумовлює процес виховання людини в широкому сенсі, тобто залучає до світу культури людства. Потреби виявляються в мотивах, які пробуджують людину до діяльності і стають формою прояву потреб.

Задовольняючи потреби, людина розвивається як особистість, її можливості розширюються, потреби ростуть і вимагають задоволення. Тому процес мотивації діяльності людини через задоволення її потреб нескінченний.

Л. Божович, слушно наголошує на тому, що виникнення потреб високого духовного порядку, наприклад потреби в пізнанні, в мистецтві, в творчості, в досягненні моральних і суспільних цінностей, необхідне для повноцінного формування особистості людини. Більш того, відсутність зростання цих потреб, що забезпечують активне функціонування людських здібностей, обов'язково веде спочатку до застою особистості, а потім і до її розпаду [1, с. 261].

Професійну мотивацію, задоволення потреб майбутнього педагога-хореографа можна визначити також як прагнення до особистісної самоактуалізації згідно до природних здібностей та інтересів, до професійної діяльності на основі наполегливого оволодіння професією на творчому рівні.

Ми розділяємо думку доктора філософських наук, професора І. Зязюна, який вважає, що джерелом, яке забезпечує творчу активність майбутніх педагогів, є мотиви самоактуалізації особистості у сфері професійної діяльності [12, с. 6].

У мотиваційній структурі студентів-хореографів, ми переконані, провідне місце займають потреби, пов'язані з самовдосконаленням. Ці потреби для студентів є такими, що реально діють і спонукають, оскільки вони пов'язані з професійним становленням.

На шляху професіоналізації майбутнього фахівця відбуваються істотні зміни в його мотиваційній сфері, при цьому важливим етапом є момент ухвалення професії і придбання особливого сенсу майбутньої професійної діяльності. Тоді навчально-творча діяльність студента-хореографа набуває для нього великої привабливості і стимулює його активність до засвоєння знань та розвитку вмінь саме по цій професії.

Ефективним фактором розвитку творчої особистості майбутнього педагога-хореографа, його творчого потенціалу в процесі вивчення народно-сценічного танцює є не тільки його озброєння різними засобами пізнавальної діяльності, але і те, що він стає здібним до саморозвитку, самовираження, самовдосконалення до самостійного озброєння всіма цими засобами. Таким чином, однією з найважливіших психолого-педагогічних умов становлення майбутнього творчого професіонала-хореографа є мотивація, пов'язана з потребою у самоактуалізації.

Сучасні психологи (А. Маслоу, Г. Оллпорт, К. Роджерс) вважають джерелом творчості мотивацію особистісного зростання, потребу людини в самоактуалізації. Так, провідний американський психолог А. Маслоу стверджував, що задоволення вищих потреб людини, веде до реалізації початкової людської мотиваційної сили – потреби в творчості і самоактуалізації. Причому, як вважає А. Маслоу, тільки при реалізації потреб в творчості і самоактуалізації людина одержує дійсне задоволення. За словами науковця: «Самоактуалізація – це робота над тим, до чого ви прагнете» [9, с.60].

Таким чином, однією з найважливіших психологічних умов самоактуалізації особистості є мотивація, пов'язана з реалізацією соціальних потреб вищого порядку, які спонукають людину до творчої активності.

Згідно з концепцією А. Маслоу, людина стає деструктивною в результаті фрустрації або незадоволеності основних потреб. Відмова від становлення, зростання і заперечення можливостей повноцінного людського існування обмежують можливості людини жити максимально насиченим життям, найкращим чином виявити свої здібності, зробити щось значуще в житті.

За Маслоу, людина, що самоактуалізується, здатна прийняти життєвий виклик і створити гідне життя, повне сенсу. Автор особливо відзначав творчість як універсальну характеристику самоактуалізованої людини, що веде до всіх форм самовираження.

А. Маслоу розглядає людину як бажану істоту. Людина мотивована на пошук особистих цілей, що робить її життя значущим і осмисленим. При задоволенні однієї потреби актуалізується інша. Згідно концепції А. Маслоу, потреби людини природжені, вони мають ієрархічну структуру. Ієрархія потреб у порядку їх домінування включає потреби: фізіологічні, безпеки і захисту, приналежності і любові, в повазі, естетичні потреби та потреби в самоактуалізації.

Потреба в самоактуалізації характеризується реалізацією своїх потенційних можливостей і зростанням як особистості. Абсолютно очевидно, що потреба в самоактуалізації у різних людей може виражатися по-різному. Загальна тенденція полягає в тому, що людина починає відчувати потребу в самоактуалізації тільки після того, як задовольнить потреби нижчого рівня [10, с. 62-68; 8, с. 475-492].

Самоактуалізовані люди, зазначає А. Маслоу, спрямовані до досконалості, до все більш повного розвитку своїх унікальних можливостей [11, с. 277]. Самоактуалізовані люди, всі до одного захоплені чимось, що не відноситься безпосередньо до насущних запитів їх ества. Вони самозабутньо віддані якійсь справі, вони працюють над чимось, що для них є дуже дорогим, вони поглинені якимсь покликанням [9, с. 55].

А. Маслоу зробив велике дослідження самоактуалізованих людей з метою виявити характерний комплекс їх психологічних особливостей. В результаті були виділені основні риси, притаманні самоактуалізованим людям:

1. Сприйняття реальності. Ця якість проявляється насамперед у незвичайній здатності виявляти фальш і нечесність, вірно судити про інших людей.

2. Прийняття. Вони здатні прийняти свою людську природу з усіма її недоліками, недосконалостями і невідповідністю ідеалів, не відчуваючи при цьому особливого занепокоєння.

3. Спонтанність. Самоактуалізовані люди схильні до спонтанної поведінки, а їх внутрішні прояви, думки і спонукання відрізняються ще більшою спонтанністю.

4. Центрування на проблемі. Самоактуалізовані люди, як правило, виконують якусь місію, мають певну ціль життя, вирішують якусь зовнішню задачу, що забирає у них багато сил і часу.

5. Схильність до самоти. Всі самоактуалізовані люди, поза всяким сумнівом, могли б перебувати на самоті без жодного збитку для себе і без відчуття дискомфорту.

6. Автономія. Одна з характерних особливостей самоактуалізованих людей, яка частково впливає з вищеперелічених якостей, – відносна незалежність від фізичного і соціального оточення.

7. Свіжість сприйняття. Самоактуалізовані люди мають гідну здатність знову і знову переживати прості радощі життя, приймати як чудо те, що для інших стало повсякденним і звичним.

8. Пікові переживання. Пікові переживання являють собою будь-які значно посилені переживання, в яких присутня втрата або трансцендентність свого Я, наприклад, зосередження на вирішенні якої-небудь проблеми, сильна концентрація уваги, інтенсивні почуттєві переживання, сильне, самозабуття насолода музикою або іншими творами мистецтва.

9. Людська спорідненість. Самоактуалізовані люди відчувають глибоке почуття причетності, симпатії і приязні до людства в цілому.

10. Скромність і повага до оточуючих. Самоактуалізовані люди готові проявити дружню прихильність до будь-якої людини незалежно від соціального класу, політичних переконань, раси чи кольору шкіри, якщо людина близька їм по духу.

11. Міжособистісні відносини. Для самоактуалізованих індивідів характерні більш глибокі міжособистісні відносини, ніж для більшості інших дорослих людей.

12. Етика. Жоден з самоактуалізованих індивідів не відчував сумнівів при необхідності розрізнити гарне і погане в повсякденному житті.

13. Засоби та цілі. Самоактуалізовані люди схильні цінувати сам процес шляху до досягнення цілі, вони точно так само радіють прибуттю на проміжну станцію, як і в пункт призначення.

14. Почуття гумору. Самоактуалізованим людям не подобаються жорстокі жарти (коли смішать, завдаючи комусь шкоду), жарти, побудовані на перевазі однієї людини над іншим, а також непристойні жарти. Їм більше подобається так званий філософський гумор.

15. Креативність. Кожен з цих людей в тій чи іншій формі демонструє творчі здібності, винахідливість чи оригінальність, причому ці прояви мають індивідуальні особливості.

16. Опір залучення до культурних норм. Самоактуалізовані люди не дуже добре пристосовані, в наївному розумінні схвалення культури та ідентифікації себе з культурою.

17. Недосконалість. Самоактуалізованих людей також іноді обтяжують дурні, шкідливі, безглузді звички. Вони цілком можуть проявити крижану холодність, коли ситуація цього вимагає; звичайні люди нездатні на такі прояви.

18. Цінності. Система життєвих цінностей самоактуалізованих людей ґрунтується на їх філософському прийнятті себе, людської природи, соціального життя в цілому, а також природи і фізичної реальності.

19. Вирішення протиріч. Протиріччя між егоїзмом і альтруїзмом зовсім зникає у здорових людей, оскільки в принципі кожна дія одночасно є егоїстичною і альтруїстичною. Самоактуалізовані люди відрізняються одночасно високою духовністю і чуттєвістю до такої міри [10, с. 186-212].

Самоактуалізація – це повноцінний розвиток людини, вищий рівень мотиваційної сфери особистості, основний мотив її розвитку, одвічне прагнення людини бути тим, ким вона може бути. Це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів як здійснення своєї місії, покликання, долі, як більш повне пізнання і, отже, прийняття своєї власної первісної природи, як постійне прагнення до єдності, інтеграції, або внутрішньої синергії особистості. А потреба у самоактуалізації виявляється природною, необхідною, власне людською потребою, яка «надає людському життю яскраву спрямованість та глибокий смисл, укріплює віру в себе і дає сили пережити життєві негаразди [13, с. 108]. Так, В.Г. Леонтьєв пише: «На самому вищому рівні знаходяться потреби в творчості і самоактуалізації. Сюди ж відносяться і потреби в пізнанні і естетиці... Задоволення потреби в самоактуалізації на відміну від нижчих потреб не пов'язане з якою-небудь потребою, заповненням якого-небудь недоліку. Це творча діяльність, вона не заповнює щось, а створює нове в людині, постає як експресія, зростання і розвиток людини» [7, с. 27].

Отже, пронизуючи всю діяльність людини, самоактуалізація перш за все, розглядається в ракурсі людини тієї, що творить, людини-творця. Тому, *самоактуалізація особистості майбутнього педагога-хореографа розглядається нами як процес постійного духовно-практичного становлення та вдосконалення особистості; як поетапна активізація та реалізація своїх прихованих творчих сил.*

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень дає підставу вважати, що роль самоактуалізації в усіх формах прояву саморозвитку полягає в націлюванні особистості на максимальне розкриття творчих можливостей, на адекватну поведінку, на виконання дій, відповідних очікуванням і власним завданням. Тому, можемо стверджувати, що роль самоактуалізації полягає в розкритті творчого потенціалу особистості. А творчий потенціал особистості майбутнього педагога-хореографа ми можемо розглядати як необхідну передумову творчої діяльності на заняттях народно-сценічного танцю.

Студент, що йде по такому шляху, – це людина з високим рівнем творчого потенціалу, який виявляється в прагненні добитися результату в своїй діяльності, одержуючи задоволення в самій педагогічній діяльності, яка має для нього глибокий особистісний сенс.

В подальшому дослідження потребує розкриття сутності внутрішньої свободи та волі в творчій діяльності, що реалізується, як ідеал гідного життя.

Література

1. Божович Л.И. Потребность в новых впечатлениях / Л.И.Божович // Психология мотивации и эмоций / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, М.В. Фаликман. – М.: АСТ: Астрель, 2009. – С. 258-261.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Под редакцией Д.И. Фельдштейна. – 2-е изд. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.
3. Ващенко Г. Виховання волі та характеру / Г. Ващенко. – Лондон : Спілка Української Молоді, 1952. – Ч 1. : Психологія волі і характеру. – 256 с.
4. Клепиков О.И. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: Навч. Посібник / Кучерявий І.Т., Клепиков О.И. – К.: Вища шк., 2000. – 288 с.
5. Колюткин Ю.Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя / Ю. Н. Колюткин // Вопросы психологии, 1986. – № 2. – С. 21-30.
6. Леонтьев А.Н. Мотивы, эмоции и личность // Общая психология. Тексты / Под ред. В.В. Петухова в 3 т. / Петухов В.В. – М.: УМК «Психология», 2001. – Т. 1: Введение – С. 464-474.
7. Леонтьев В.Г. Психологические механизмы мотивации / В.Г. Леонтьев. – Новосибирск: Изд-во НГПИ, 1992. – 216 с.
8. Маслоу А.Г. Базовы е потребности / Абрахам Гарольд Маслоу // Общая психология. Тексты / Под ред. В.В. Петухова в 3 т. / Петухов В.В. – М.: УМК «Психология», 2001. – Т.1: Введение. – С. 475-492.
9. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики / Абрахам Гарольд Маслоу [Перев. с англ. А.М. Татлыбаевой. Научн. ред., вступ. статья и коммент. Н.Н. Акулиной]. – СПб.: Евразия, 1999. – 432 с.
10. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Абрахам Гарольд Маслоу, [пер. с англ.]. – [3 изд.]. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
11. Маслоу А.Г. Самоактуализированные люди: исследование психологического здоровья / А.Г. Маслоу. // Общая психология. Тексты: В 3 т. Изд. 2-е, испр. и доп. / Отв. ред. В.В. Петухов. – М.: УМК «Психология», 2004. – Т. 2: Субъект деятельности. Книга 3. – С. 267-301.
12. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривоностаїн.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
13. Психологія особистості: Словник довідник / За ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
14. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 1 – 654 с.
15. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 3 – 670 с.
16. Шумилин А.Т. Проблемы теории творчества [монография] / А.Т. Шумилин. – М.: Высш. шк., 1989. – 143 с.